

ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ АБІТУРІЄНТА НА РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ДОВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми. Знання психофізіологічних особливостей абітурієнта та специфіки їх розвитку дозволяє викладачеві в умовах групового навчання знаходити реальні шляхи підвищення ефективності навчального процесу довузівської підготовки (ДП).

У вищому навчальному закладі людина має змогу проявити свої здібності, таланти, досягнення, самовизначитися із власним стилем поведінки, способом життя, прагненнями та планами на майбутнє. Саме цей період є визначальним, оскільки особистість зазнає значних змін у власному розвитку та становленні як цілісної, свідомої, зрілої людини.

Досліджуючи вплив психофізичних особливостей індивідів на результати навчання, науковці звертали увагу на поведінку учнів у сформованих групах, у яких навчання довготривале. Специфіці освітньої діяльності ДП достатньо уваги не приділялося, що робить актуальним питання вивчення впливу індивідуальних особливостей абітурієнтів на динаміку навчання з метою підвищення ефективності освітньої діяльності шляхом вибору певних педагогічних засобів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фундаментальним досягненням психологічної науки є положення про провідну роль діяльності у формуванні підростаючої особистості. У підлітковому віці провідна навчальна діяльність, орієнтована на професійне самовизначення, що вимагає від учнів багатьох психічних якостей, активізує їх, розвиває. Ставлення до неї, уміння планувати її, організовувати – усе це недвозначні показники особистості, її індивідуальності [2, с.49]. На думку Л.С. Виготського, у старшому підлітковому віці (15–17 років) актуальною є потреба посісти своє місце в дорослому світі, обрати напрям професійного становлення, підготуватися до професійної діяльності.

С.Л. Рубінштейн зазначав, що розкриття й аналіз внутрішнього психологічного плану діяльності дитини – практичної й теоретичної, розумової, навчальної – у якій складається її розум, її вчинки, виявляється й формується її характер, має надзвичайно важливе значення для педагогічної практики.

У процесі педагогічних досліджень спостерігається різна динаміка успішності школярів з однаковою підготовкою, але різними особливостями нервової системи, зокрема: експериментальним шляхом С.І. Молдовська, Н.В. Кальченко визначали характеристики рухливості та сили нервових процесів, успішність навчання й поведінку й дійшли висновку, що причини змін успішності полягали в особливостях нервової системи дітей; О.Т. Губко зіставляв тип нервової системи з успішністю виробничого навчання й визначив, що існує значна залежність у набутті виробничих навичок, у результативності праці від типу нервової системи; З.І. Калмикова вивчала темп просування учнів у процесі їх навчання та дійшла висновку, що основні відмінності між найсильнішими й найслабшими учнями полягають насамперед у швидкості формування узагальнених асоціацій; Б.М. Теплов та його співробітники, визнаючи залежність психічних особливостей людини від фізіологічних властивостей її нервової системи, з'ясували, що здібності людини формуються за специфічним закономірностями (тип нервової системи відбивається на ефективності діяльності людини не безпосередньо, а опосередковано – через здібності, які розвиваються на основі типу).

Отже, є всі підстави говорити про індивідуальні відмінності між абітурієнтами та основними властивостями їх нервової системи, про важливість їх урахування в процесі освітньої діяльності ДП [8, с.37-43].

Абітурієнт, як особистість характеризується з трьох сторін: психологічної; біологічної; соціальної [6, с.73].

Дослідження особистості, що відображають протиріччя внутрішнього світу, складність становлення особистісних рис, формування індивідуальності, проаналізовані в працях Б.Г. Ананьєва, А.В. Дмитрієва, І.С. Кона, В.Т. Лісовського, З.Ф. Єсаревої.

Рання юність – тільки початок складного періоду в житті людини, коли завершується фізичний та психічний розвиток; - це період пошуку сенсу життя, активного самовизначення молоді в існуючій системі суспільних відносин, у світі професійної діяльності, у загальноприйнятій системі духовних і моральних якостей [1, с.29].

Л.І. Божович зазначає, що абстрактне «самовизначення» учнів підліткового віку не має нічого спільного з логічним, обміркованим вибором професії.

Факт вступу до ВНЗ зміцнює віру молодшої людини у власні сили та здібності, породжує надію на повнокровне та цікаве життя. Для успішного навчання у ВНЗ необхідним є досить високий рівень загального інтелектуального розвитку, зокрема сприйняття, уявлень, пам'яті, мислення, уваги, ерудованості, обсягу пізнавальних інтересів, рівня володіння певним обсягом логічних операцій та ін. Зміна стереотипу, збільшення кількості предметів, підвищення темпу навчальної діяльності й призводять до зниження успішності. Певне зниження рівня загального інтелектуального розвитку можна компенсувати за рахунок підвищеної мотивації або працездатності, наполегливості, старанності та охайності в навчальній діяльності.

Усі труднощі підліткового віку різні за своїм походженням: одні об'єктивно неминучі, інші мають суб'єктивний характер і пов'язані з слабкою підготовкою, недоліками виховання в сім'ї та школі [7, с.138].

Дослідження відомих педагогів та психологів (Л. Виготський, В. Сухомлинський, Г. Костюк, С. Рубінштейн) свідчать, що серед якостей особистості найсуттєвішими в процесі навчання є здібності, здатність реалізовувати їх на певному рівні знань, їх типологія, темперамент, швидкість сприйняття та відтворення матеріалу, адже людина завжди повинна реалізувати себе як особистість, взаємодіяти з іншими учасниками діяльності [3;8]. Саме здібності чітко визначають співвідношення успішності особи та зусиль, докладених для досягнення мети.

Володіння знаннями про психологічні особливості особистості абітурієнта (здібності, загальний інтелектуальний розвиток, інтереси, мотиви, риси характеру, темперамент, працездатність, самосвідомість), їх вплив на результативність підготовки дозволяє знаходити реальні можливості підвищення ефективності навчання в умовах сучасної організації освітньої діяльності ДП.

Постановка завдання. Виявлення впливу індивідуально-психологічних властивостей абітурієнта на успішність навчання в процесі професійно орієнтованої ДП.

Виклад основного матеріалу. Освітня діяльність ДП має свою специфіку, зумовлену певними чинниками:

- зміною соціальної позиції “школяр – абітурієнт – студент”, яка супроводжується різними зовнішніми змінами в устрої життя;
- методами та способами здійснення навчальної діяльності;
- організацією занять після основного навчання в ЗНЗ, ВНЗ I-II рівнів акредитації чи робочого дня, тобто є додатковим суттєвим фізичним і психологічним навантаженням, яке суттєво знижує ефективність підготовки та вимагає розробки заходів щодо зменшення його негативного впливу.

У процесі ДП в абітурієнта має сформуватися не тільки відповідний рівень знань, а й поінформованість щодо передбачуваного фаху, порівняння вимог майбутньої професії із особливостями характеру, нахилами та здібностями.

Формування професійного покликання – важлива задача профорієнтаційної складової ДП, яка вирішується шляхом єдності розкриття й формування всієї гами професійної спрямованості (інтересів, прагнень, ідеалів, світогляду, переконань), професійних здібностей, елементарними вміннями, які підкріплюють упевненість у своїх здібностях.

Знижує ефективність навчання ДП обмеженість терміну навчання, адже контингент формується випадковим чином, тобто до складу групи зазвичай потрапляють абітурієнти різного рівня підготовки. Оскільки вибір певних методів і прийомів має базуватися на врахуванні психофізичних особливостей абітурієнтів, нами й було поставлене за мету виявлення функціональних зв'язків ефективності підготовки (зростання середнього показника успішності) з індивідуально-психологічними особливостями (рис.1).

У навчальній діяльності, у колективних стосунках стикаємося не з окремими психічними властивостями людини чи їх сукупністю, а конкретною індивідуальністю (неповторним поєднанням характеру, темпераменту, розуму, волі, почуттів, мотивів діяльності, сформованих здібностей) [2, с.97].

Рис. 1. Індивідуально-психологічні властивості особистості

Відповідно, кожному абітурієнтові властивий певний психічний склад, певне поєднання психологічних особливостей, яке характеризується відносною постійністю та суттєво впливає на результати навчальної діяльності й професійне самовизначення. Саме тому важливий аспект організації професійно орієнтованої організації освітньої діяльності ДП – врахування індивідуальних властивостей особистості (рис.1).

Зміст психічної діяльності особи зумовлюють умови її життя і виховання, суспільні відносини, досвід, тому немає однозначної залежності між типом нервової системи й типом поведінки учня, яка зумовлюється не тільки природженими властивостями нервової системи людини, а й впливами, які постійно діють на організм протягом його індивідуального існування. Тому важливим є створення найбільш сприятливих умов організації навчання для розвитку індивідуальності, зумовлених тим, що:

- окремі властивості нервової системи тісно пов'язані між собою, а тому кожна їх індивідуальна комбінація має свої переваги й недоліки при професійному самовизначенні;
- властивості нервової системи можуть по-різному – і сприятливо, і несприятливо виявлятися в навчальній діяльності ДП.

Спостереження за абітурієнтами в процесі освітньої діяльності показує, що всі вони відрізняються динамічними характеристиками, типовою поведінкою в усталених ситуаціях, легкістю і швидкістю засвоєння знань, умінь і навичок, тобто за індивідуально-типологічними особливостями.

Темперамент є проявом типу вищої нервової діяльності в поведінці, навчальній діяльності. Відмінностями у властивостях нервової системи значною мірою зумовлюється різний вплив одних і тих самих прийомів навчання та виховних заходів на окремих осіб.

Саме тому нами визначено рівень загальноосвітньої підготовки абітурієнті, рівень психофізіологічних якостей (табл.1-6) та інтелектуальних здібностей (табл.7,8).

Оцінка рівня психофізіологічних характеристик контингенту досліджуваних проводилася шляхом тестування, анкетування за параметрами (рис.1).

Таблиця 1

Типи темпераменту		Сангвінік		Холерик		Меланхолік		Флегматик	
к-ть	Тип	к-ть осіб	%	к-ть осіб	%	к-ть осіб	%	к-ть осіб	%
101		24	24	42	41	23	23	12	12

Результати аналізу довели, що значна частина абітурієнтів (41%) індивіди сильного, неврівноваженого, із переважанням збудження та частина осіб (24%) сильного, урівноваженого, рухливого типів темпераменту, яким властиві вміння зосереджувати значні зусилля та висока працездатність, але протягом короткого проміжку часу.

З'ясовано, що кожному абітурієнтові властивий свій індивідуальний темп роботи й навчання, який певною мірою пов'язаний із рухливістю нервових процесів. Відмінність між досліджуваними, що працюють у швидкому та повільному темпі роботи, пов'язана і з різницею їхньої активності в навчанні, із особливостями ставлення до навчання, із вимогливістю до себе, самокритичністю, самоконтролем, умінням планувати свою роботу та з рядом інших якостей, що формуються в процесі навчання.

Аналізуючи поведінку абітурієнтів ДП, виявляємо, що далеко не всі притаманні їм риси

характеру виявляються в поведінці (табл.2).

Відповідно до концепції Г. Айзенка, показник “інтроверсія – екстраверсія” характеризує індивідуально-психологічну орієнтацію людини або на світ зовнішніх об’єктів (екстраверсія), або на внутрішній суб’єктивний світ (інтроверсія).

Лише 11% опитаних відповіли на питання неширо, тобто отримані дані можна вважати статистично значимими.

Серед абітурієнтів 39,5% - потенційні екстраверти, які добре засвоюють соціальні норми та легко налагоджують контакти з іншими людьми, відкриті для зовнішніх впливів; 15% - потенційні інтроверти, яким притаманні нетовариськість, замкненість, соціальна пасивність, схильність до самоаналізу й утруднення щодо соціальної адаптації; 42% - амбіверти, яким притаманні риси екстра- та інтроверсії; 21% - емоційно стабільні люди, які не схильні до занепокоєності, стійкі стосовно зовнішніх впливів; 46% - емоційно врівноважені; 22% - емоційно нестабільні люди, чутливі, емоційні, тривожні, схильні хворобливо переживати невдачі та засмучуватися через дрібниці; лише 3 особи (6%) – нейротики, у яких легко виникають депресивні стани у звичайних життєвих ситуаціях.

Таблиця 2

Параметри особистості													
Контингент	Щирість			Екстраверсія, інтроверсія					Нейротизм				
	відвертий	ситуаційний	бrehливий	інтроверт	потен. інтроверт	амбіверт	потен. екстраверт	екстраверт	конкордант	потен. конкордант	нормостенік	потен. дискордант	дискордант
		35	55	11	1	13	44	39	4	10	21	47	20
%	34,6	54,4	10,8	9,9	12,8	43,5	38,6	3,9	9,9	20,7	46,5	19,8	2,9

Спеціалісти в галузі вікової психології та фізіології зазначають, що здатність людини до свідомої регуляції власної поведінки в 17-19 років розвинута не в повній мірі, що нерідко призводить до немотивованого ризику, невміння передбачати наслідки своїх вчинків, неадекватної самооцінки (табл.3).

Таблиця 3

Самооцінка ситуативної діяльності			
Усього осіб	Самооцінка		
	відповідна	завищена	занижена
101	34	47	20
%	33,6	46,7	19,8

Порівнюючи визначений тип темпераменту зі стилем поведінки, встановлено, що в 60-70% абітурієнтів необ’єктивна самооцінка - завищена чи занижена. Якщо самооцінка занижена, то людина штучно гальмує себе, необхідно знайти “трамплін”, за допомогою якого людина вийде на нормальний рівень самооцінки. Якщо завищена – людина береться за вирішення проблем, які їй не під силу, тому часто вона скочується вниз, що призводить до емоційних стресів, неврозів, суїцидів тощо. Це є свідченням того, що більша частина випускників не в змозі самостійно правильно обрати професію відповідно до своїх можливостей, адже оцінюють себе не об’єктивно.

Вольові якості, як і інші властивості особистості, формуються й в освітній діяльності. Об’єктивним показником волі є величина перешкоди, яку вона здатна подолати.

Таблиця 4

Психофізіологічні характеристики абітурієнтів													
К-ть осіб	Організаторські здібності						Сила волі						
	висок. рівень		серед. рівень		низьк. рівень		висок. рівень		серед. рівень		низьк. рівень		
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	
101	43	42,5	51	50,4	7	6,9	43	42,5	55	54,4	3	2,9	

Очевидно, що результати цілеспрямованої вольової дії мають для особи два наслідки:

– досягнення конкретної мети щодо професійного самовизначення;

– оцінювання дій, визначення способів досягнення мети та витрачених зусиль.

Переважає більшість абітурієнтів (93%-97%) має високий і середній рівень як організаторських здібностей, так і волевих якостей, адже для підготовки до самостійного вибору професії та систематичного навчання у вечірній час необхідна відповідна сила волі, наполегливість та вміння раціонально організувати свій робочий час.

У результаті визначення переважаючих акцентуацій характеру (табл.5) встановлено, що у всіх абітурієнтів високий прояв акцентуацій: гіпертимність, збудливість, емотивність, циклотимічність, екзальтованість.

Таблиця 5

Акцентуації характеру										
Серед. бал прояву	гіпертимний	тривожний	дистимічний	педантичний	збудл., неврівноваж.	емотивний	застягл., ригідн	демонстративн.	циклотимічний	екзальтований
	18,8	7,3	7,5	11,1	14,1	15,6	12,5	12,1	16,4	15,3

За даними контрольних зрізів знань (табл.6), зрозуміло, що школярі мають низький рівень підготовки з дисциплін, за якими проводиться відбір абітурієнтів до ВНЗ.

Рівень знань з української мови добре передбачає навчання загалом, але погано прогнозує здатність особи сприймати нові знання.

Таблиця 6

Вхідний контроль рівня знань абітурієнтів										
Предмети \ Рівень	високий		достатній		середній		низький		К-ть осіб	
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%		
математика	1	9,9	24	23,8	58	57,4	18	17,8	101	
укр. мова	-	-	36	35,6	47	46,5	18	17,8	101	

Лише 35% осіб достатнього та високого рівня проходить ДП з метою узагальнення та систематизації знань, 60-65% учнів низького та середнього рівня потребує навчання майже з самого початку. Це свідчить про несформованість у абітурієнтів основних навчальних умінь та навичок, тобто вони не вміють учитися.

Вагомим підтвердженням низького рівня знань випускників ЗНЗ є 43000 громадян, які за результатами ЗНО якості освіти в 2009р. залишилися за межами освітянських послуг.

Як і всі функції психіки, інтелект знаходиться під дією, з одного боку, спадковості, а з іншого – під впливом оточення.

Таблиця 7

Показники інтелекту абітурієнтів						
Рівень \ к-ть	високий		середній		низький	
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
101	9	8,9	61	60,3	31	30,6

Спроби створити єдину систему “виміру” людського інтелекту натикаються на важкопереборювану перешкоду: інтелект уміщує в собі здібності до зовсім різноякісних розумових операцій (за Терстоуном): здатність до підрахунків, вербальна гнучкість, вербальне сприйняття, просторова орієнтація, пам'ять, здатність до розмірковування, швидкість сприйняття.

Для діагностики інтелектуальних здібностей використовували тести, які дозволяють визначити, наскільки досліджуваним притаманне нестандартне мислення.

Переважає більшість абітурієнтів (61%) має середні показники інтелекту, лише незначна частина (9%) осіб – високі. Особливе занепокоєння викликає (31%) досліджуваних, які практично не здатні до розумової діяльності.

Таблиця 8

Результативність запам'ятовування				
Рівень	високий	достатній	середній	низький

к-ть	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
101	35	34,6	40	39,6	18	17,8	8	7,9

Надзвичайно важливе значення пам'яті в засвоєнні знань, адже виявляються індивідуальні відмінності пам'яті в тому, що учень успішніше запам'ятовує, якому шляху запам'ятовування віддає перевагу, наскільки довго зберігається матеріал, як швидко запам'ятовує, яка готовність пам'яті до репродукування.

Залежно від превалювання I чи II сигнальної системи та того, що особа краще запам'ятовує (О.Т.Губка, І.П.Павлов), виділяють три типи:

- наочно-образний (краще запам'ятовують картини, предмети, звуки, кольори);
- словесно-логічний (краще запам'ятовують поняття, словесні формулювання);
- проміжний або гармонійний.

Відповідно, найкращою методикою навчання буде та, в якій поєднуюватимуться словесний та конкретно-предметний виклад матеріалу, адресований до усіх типів вищої нервової діяльності.

Якщо узагальнити показники рівня знань на початку навчання (табл.7), рівня інтелекту (табл.8), результати запам'ятовування (табл.9), то маємо 30% осіб низького рівня за всіма зазначеними чинниками, що фактично свідчить про незабезпеченість цих абітурієнтів основними знаннями та вміннями їх здобувати.

Отже, можна зазначити, що за однакових умов одні люди швидше оволодівають певною діяльністю й досягають у ній найбільших успіхів, ніж інші, тому що вони мають такі індивідуально-психологічні особливості та рівень знань, які найбільшою мірою відповідають вимогам діяльності. Але жодними засобами вивчення неможливо дослідити цілісно всю психологічну сутність особистості та її потенційні можливості.

Як зазначалося, ДП проводиться у вечірній час після основного навантаження, коли дається взнаки втома, результативність праці значно знижується, а резерви організму вже вичерпані. Втома суттєво знижує продуктивність навчання, що в кінці заняття зменшується, а на останніх заняттях зовсім низька; вплив цього фактора зростає протягом тижня (увага починає розсіюватися, учень не може сконцентруватися на предметі навчання) [2, 5].

Тому нами зроблено спробу визначення функціональної обумовленості результатів навчання, відображених динамікою рівня знань з української мови та математики, психофізіологічними особливостями абітурієнтів за методикою, поданою в [4, с.65].

Таблиця 9

№	Контрольований параметр	Рівень значення	Натуральні знач.	Кодовані знач.
1	зміна концентрації уваги Δk	суттєво	21 і більше	3
		достатньо	11-20	2
		несуттєво	до 10	1
2	зміна рівня знань з математики ΔRm	суттєво	3 і більше	3
		достатньо	2	2
		несуттєво	0...1	1
3	зміна рівня знань з української мови ΔRu	суттєво	3 і більше	3
		достатньо	2	2
		несуттєво	0...1	1

Приймаємо початкову гіпотезу H_0 , що кожна властивість особистості впливає на динаміку підготовки; рівень впливу рівномірно розподілений на всьому полі вимірів.

Таблиця 10

Позн	Психофізичні особливості	Рівні значень	Натуральні знач.	Кодовані знач.
X_1	Організаторські здібності	високий	100-150 б.	3
		середній	50-99 б.	2
		низький	0-49 б.	1

X ₂	Сила волі	високий	22-30 б.	3
		середній	13-21 б.	2
		низький	0-12 б.	1
X ₃	Параметри особистості	прояв ознаки		1
		відсутність ознаки		0
X ₄	Темперамент	прояв ознаки		1
		відсутність ознаки		0
X ₅	Самооцінка	завищена		3
		занижена		2
		відповідна		1
X ₆	Рівень тривожності	пограничний стан	- 1,28 і менше	3
		невизначений стан	+1,28 і -1,28	2
		психічне здоров'я	+1,28 і більше	1
X ₇	Рівень депресії	пограничний стан	- 1,28 і менше	3
		невизначений стан	+1,28 і -1,28	2
		психічне здоров'я	+1,28 і більше	1
X ₈	Інтелект	високий	15-19 б.	3
		середній	9-14 б.	2
		низький	0-8 б.	1
X ₉	Пам'ять	високий	76-100	4
		достатній	51-75	3
		середній	26-50	2
		низький	1-25	1

До уваги прийнято особливості індивідів (табл.10) та контрольовані параметри: зміна концентрації уваги Δk (різниця параметру в кінці на початку навчання), балів за коректурною пробою Бурдона; ΔRm – зміна рівня знань з математики (різниця тестового контролю в кінці та на початку навчання), бали; ΔRu - зміна рівня знань з української мови (різниця тестового контролю в кінці та на початку навчання), бали. Бали обчислено за 12-бальною шкалою на підставі виконання детермінованих індивідуальних завдань, рівнозначних за складністю на початку та в кінці навчання.

При визначенні рівнів змін контрольованих параметрів скористалися попередньо виконаними дослідженнями, на основі яких встановили значимість зміни чинника залежно від помилки його визначення.

У результаті аналізу статистичних даних психофізичних особливостей не виявлено жодного фактора, який мав би суттєвий вплив на контрольований показник - динаміку зростання підготовки з української мови (Р-статистика менша за 0,05, тому з довірчим рівнем 95% можна стверджувати відсутність впливового фактора).

При проведенні дискримінантного аналізу перша дискримінантна функція дає розподіл впливу чинників на контрольований показник – підвищення рівня знань з дисциплін (мова та математика).

За ступенем впливу превалює чинник - воля; на другому місці – інтелектуальні здібності. Тривожність також має значний вплив.

Цікавим є визначення кореляції між рівнем підвищення знань з дисциплін та параметрами особистості.

Отримане перше рівняння $0,37 \cdot x_3 + 0,09 \cdot x_7 + 0,071 \cdot x_8 + 0,56 \cdot x_9 - 0,26 \cdot x_1 - 0,17 \cdot x_6 - 0,08 \cdot x_2$ доводить, що запам'ятовування матеріалу відіграло найбільшу роль у досліджуваних, у той час як тривожність залишилася найвпливовішим фактором.

Порівнюючи коефіцієнти ваги другого рівняння $0,61 \cdot \text{mathem} + 0,72 \cdot \text{mova}$, бачимо, що складніше абітурієнтам вивчати саме математику, а мова дається їм дещо легше.

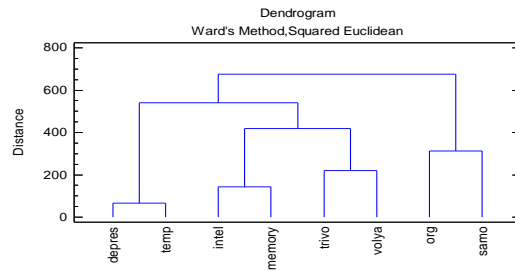

Рис. 2. Групування чинників за силою впливу на показники успішності

Нарешті, кластерна діаграма, побудована за методом Варда, підтверджує, що в досліджуваних сформувалися досить чіткі три групи, і максимальну ефективність показали члени групи з найменшим рівнем знань, тобто для них навчання є найбільш ефективним.

Таким чином, статистична обробка інформації дозволяє констатувати наступне:

- абітурієнти з вищим рівнем інтелекту та пам'яті мають меншу динаміку підвищення рівня успішності, ніж абітурієнти з нижчим рівнем інтелекту;
- значний вплив на результативність навчання організаторських здібностей;
- максимальний вплив має стан прояву депресії абітурієнтів;
- чим вища самооцінка – тим менша динаміка успішності.

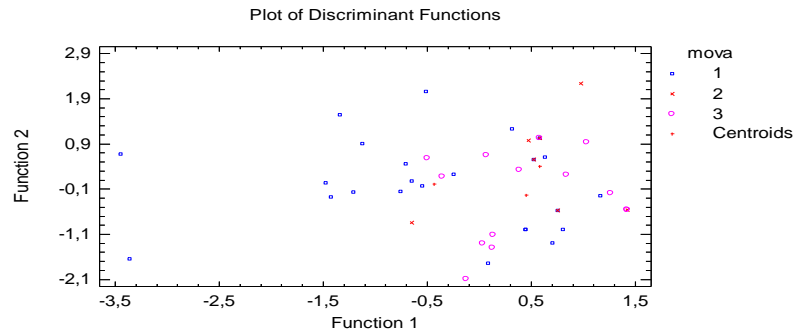

Рис.3. Вагомість впливу чинників на абітурієнтів з різною динамікою навчання

Отже, між аналізованими чинниками статистичного зв'язку не виявлено (рис.4).

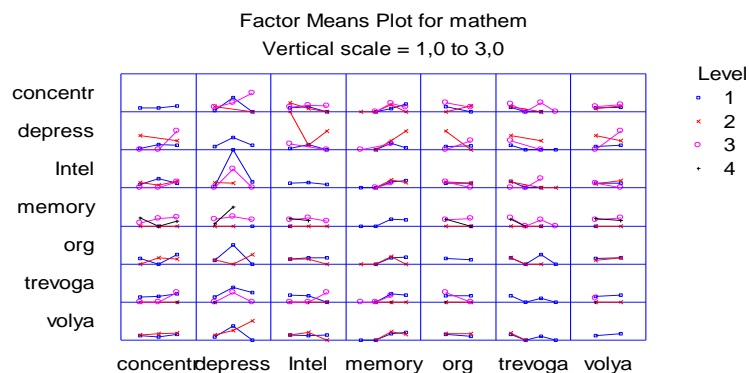

Рис. 4. Поле взаємодії чинників для осіб із різною динамікою успішності

Очевидно, що після впровадження інтерактивних методів, індивідуалізації та диференціації навчання, психолого-педагогічних засобів впливу, показники рівня знань суттєво підвищилися: зовсім не виявлено осіб із низьким рівнем, а вагома частина абітурієнтів середнього рівня підвищили знання до достатнього (табл.11).

Порівняльна таблиця успішності абітурієнтів

Предмети \ Рівень	високий		достатній		середній		низький		К-ть осіб
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	
математ. ПЗ	1	9,9	24	23,8	58	57,4	18	17,8	101
укр.мова ПЗ	-	-	36	35,6	47	46,5	18	17,8	101
математ. КЗ	4	3,9	47	46,5	50	49,5	-	0	101
укр.мова КЗ	11	10,9	56	55,4	34	33,7	-	0	101

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз статистичних даних доводить ефективність запровадження диференціації й індивідуалізації навчання, інтерактивних методів та психолого-педагогічних засобів впливу в організації освітнього процесу ДП та зменшення втоми.

Усі особи по-різному сприймають педагогічні засоби впливу, та, відповідно, по-різному підвищують рівень знань: абітурієнти різного типу темпераменту компенсували недоліки та переваги за рахунок індивідуалізації, а неоднорідність рівня знань шляхом диференціації навчання.

Очевидно, що ніякий окремо взятий метод не розв'язує всіх проблем, якщо не використовується творчо, у зв'язку з іншими методами.

Таким чином, нами запропоновано організацію підготовки абітурієнтів, яка базується основі початкової ідентифікації особистостей навчальної групи, впровадженні диференціації та індивідуалізації навчання, інтерактивних методів та психолого-педагогічних засобів впливу, нівелюванні наслідків втоми в специфічних умовах освітньої діяльності ДП.

У контексті даного дослідження важливим аспектом є більш детальне вивчення впливу акцентуацій характеру абітурієнтів на динаміку успішності в процесі ДП.

Список використаних джерел

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология / Г.С. Абрамова. – М., 1997. – 672 с.
2. Басв Б.Ф. Психологічне вивчення учнів / Б.Ф. Басв. – К.: Рад. шк., 1977. – С. 49-97.
3. Володько В.М. Індивідуалізувати навчальний процес / В.М. Володько // Психолого-педагогічні проблеми професійної школи. – К., 1994. – С. 313–314.
4. Дюк В. Статистическая обработка информации на ПК в примерах / В. Дюк. – СПб.: Центр учебной литературы, 1998. – 212 с.
5. Крепелин Э. К вопросу о переутомлении / Э. Крепелин. – Одесса, 1898. – С. 67-93.
6. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / А.І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – 488 с.
7. Майерс Д. Психологія / Д. Майерс. – Минск: ООО “Попурри”, 2001. – с. 607.
8. Подмазін С.І. Особистісно-орієнтований освітній процес. Принципи. Технологія / С. І. Подмазін // Педагогіка і психологія. – 1997. – Вип. 2. – С. 37–43.

Сошенко С.М.

Вплив індивідуальних особливостей абітурієнта на результати навчання в процесі довузівської підготовки

Характеризуються різні підходи щодо дослідження особистості підліткового віку, які відображають складність становлення особистісних рис, формування індивідуальності. Подано результат визначення психофізіологічних особливостей абітурієнтів, пріоритетність їх впливу на динаміку успішності в процесі навчальної діяльності.

Досліджено ефективність сприйняття індивідами педагогічних засобів впливу та відповідно різного підвищення рівня знань у процесі довузівської підготовки.

Ключові слова: індивідуально-психологічні риси особистості, інтелектуальні здібності, динаміка успішності, втома, профорієнтаційна складова, довузівська підготовка.

Сошенко С.М.

Влияние индивидуальных особенностей абитуриента на результаты обучения в процессе довузовской подготовки

Характеризуются разные подходы к исследованию личности подросткового возраста, которые отражают сложность становления личностных качеств, формирования индивидуальности. Представлены результаты определения психофизиологических качеств абитуриентов,

приоритетность их влияния на динамику успеваемости в процессе учебной деятельности.

Исследована эффективность восприятия индивидуумами педагогических средств влияния и соответственно разного повышения уровня знаний в процессе довузовской подготовки.

Ключевые слова: индивидуально-психологические качества личности, интеллектуальные способности, динамика успеваемости, усталость, профориентационная составляющая, довузовская подготовка.

S. Soshenko

Influence of Entrants' Individual Features on Results of Pre-Tertiary Training

Different approaches are characterized for investigating personality of juvenile age that reflect the complexity of personal qualities and individuality formation. Results are given of defining entrants' physiological features, the priority of their influence on the progress dynamics in the progress of educational activity.

The efficiency of individuals' perceiving the pedagogical means of influence and the respective rise of knowledge in the process of pre-tertiary training.

Key words: individual psychological qualities of personality, dynamics of progress, intellectual abilities, fatigue, professional-oriented component, pre-tertiary training.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2010 р.